२५४९

चापराज हाडाना नाटकनां
गायनो.

મોરબી આર્યસુબોધ નાટક

મંડળીને માટે

બનાવનાર

वाघजी आशाराम ओझा.

મોરબી ડી. એંગ્લો વ. મા. માસ્તર

अमदावादमध्ये,

મારફતી ગલીમાં યુનાઇટેડ પ્રિંટિંગ અને જનરલ

એજન્સી કંપની લિમિટેડના પ્રેસમાં

રણછોડલાલ ગંગારામે છાપ્યાં.

સંવત ૧૯૫૧. સને ૧૮૯૫.

કીમત બે આના.

(એ ગ્રંથ સંબંધિત ... સર્વ હક સ્વાધીન રાખ્યા છે.)

૨૫૪૯

चांपराज हाडो ने सोनराणीना नाटकना गायनो.

मंगळाचरण.

સર્વેપાત્રો. રાગ કલ્યાણ. (ઈંગ્રેજી રાહ)—

વંદન કરૂં વિશ્વપતિ, જયજય પ્રભુ જયતું દે.
જયજય પ્રભુ જય તું દે, સુમતિ સરલ વિજય દે—ટેક.
ત્રિગુણ રૂપે તું નિયંતા, ત્રિગુણ રહિત તુંછે પિતા;
અકળ કળા સરવ વ્યાપી, મંગલ પ્રદ સુવર દે—વંદન.
નિગમ નેતી નેતી ગાયે, આગમ, સગુણ રૂપે ધાયે;
ઋષિ મુનિ સદા આરાધે, લક્ષ તારો કોઈ ન લે—વંદન.
તુજ સત્તા પ્રકાશે રવિ, ગ્રંથ નવિન ગુંથે કવિ;
તુજ કૃપાએ સિદ્ધિ સરવ, પ્રગટ આવી ઉભીરે—વંદન.
તુજ સતા તણે પ્રકાશે, જડ જગ ચિદ્રૂપ ભાસે.—
અસ્તિ ભાતિ પ્રીય તારૂં, રૂપ સર્વ ગત એ છે—વંદન.
[illegible]ત આ વિશ્વ માંહી, રચના રચી રમ્ય ચાહી;
પ્રાણી હિતમાં પૂરણ પ્રિતિ, ઇચ્છા તુજ અનૂપ એ—વંદન.

નટી.—(ત્યારબાદ સૂત્રધાર આવેછે, અને કેટલુંક ભાષણ થઈ રહ્યા પછી. નટી તેની આસાથી નીચેનું ગાયન કરે છે).

રાગ.

વૈશાખ માસી વાસન્તિક સમય શોભના; (એ ચાલ.)—
દંપતિના સ્નેહ કેરી, અજબ ગાંઠ એક;
પ્યાર સુખ ઝરણું જ્યાં, સ્મરણું દિલનેક;—દંપતિ.ટેક
વાહ સતી પ્યાર સુંદર, વાહ રમ્ય એહ ધ્યાન;
કમલ વદની બોલ શ્રવણુ, અમૃત તણું પાન.
પ્યારીનો પ્રસંગ એક, સ્વર્ગનું ભુવન;
વાહ પતિ સ્નેહ રતી, પવિત્ર હૃદય ટેક.— દંપતિ.
પ્રાણ પ્યારીનો વિલાસ, શોભિત વસંતવેલી;
દ્રષ્ટીએ આલ્હાદ અતી, મનહર ક્રિડા કેલી;
જેવી ચાતકને રહે છે, ઘન ઘટા પ્યાસ પેલી.
તેવી ઇચ્છા સતીને રહે, પીયુ મીલનની ટેક.—દંપતિ.

સૂત્રધાર—પ્રીયા તેવોજ દંપતિ સ્નેહ તદ રૂપ.

ગીતી.

બુંદી કોટા મધ્યે, ચાંપરાજ હાડો ક્ષત્રિ શૂર;
સતી તેહની નારી, સોન રાણી શુદ્ધ પતિ વ્રતે પૂર.

श्री

चांपराज हाडो ने सोनराणीनुं नाटक.

अंक १ लो.

સોનરાણી – (પોતાના પતિ બે દિવસ થયાં આવેલા નથી

તેથી શોકમાં ગમગીન થઈ દાશી પ્રત્યે નીચે પ્રમાણે બોલેછે.)

લાવણી. (દક્ષણી રાહ.)

ચેન નાં પડે દર્શ પીયુ વિનારે—ટેક.
દીન રાત રટું હું નાથ, ન આવ્યા પ્રભાત;
મળતાં કાંત, રેહે ન સુખની, સિમારે.— ચેનનાં પડે.ટેક.
ભોજન, કેમ કરૂં દર્શ પીયુ વિનારે;
પ્રાણાધાર, આવેજે વાર, કરૂં દેદાર,
સોહે શૃંગાર, સફલ જન્મ દર્શ પતિનારે.— ચેનનાં પડે.ટેક.

દાસી સુબોધા— રાગ ઉપરનો.

સજડ સ્નેહ ગાંઠ યોગ્ય દંપતિનીરે—ટેક.
શુદ્ધ નીતિ પ્રીતમ, પ્રીતિ, શોભીત સ્થિતિ, ક્ષત્રી રીતી,
એ સરવ રીતી સતીનારે—સજડ—ટેક.
કામ પ્રત્યે હતી જેવી પ્રીત રતીનીરે.
તેવી પ્રીત.છે ખચિત્ત; એક ચિત્ત રાખો નીત;
જેમ નળ દમયંતીરે.

સોનરાણી— રાગ આઠ.

આ ડોલર ગુલાબ આ ગુલદાવદી ખીલી.—ટેક.
મોગરો ચંપો કેતકી શું શોભિ ચંબેલી.— આ ડોલર.
એકઠાં તું કર એની, હાર તો ગુંથે;
પ્રાણ પતિ માટે લાવ, કરૂં હું પ્રીતે.— આ ડોલર.
આ સુંદર આરોપું હાર પીયુને ગળે,
આફ્લ સેવા મારી થાય, પીયુને મળે.— આ ડોલર.

સોનરાણી —

(ચાંપરાજ આવે છે. ત્યારે તેના પ્રત્યે રાણી. કહે છે)

રાગ રાસડાનો.

શુણો પીયુ શરદની બહારરે, ચાંદની જામીરે;
આવ્યા અંતઃપુરમાં નાથ, હર્ષ ઘણું પામીરે.
વેણો સુંદર કેરાં પુષ્પ, ગુંથન કરૂં પ્યારારે;
તેના હાર પરિધાન નાથ, કરો ન્યારા ન્યારારે,
શિવ ગૌરીનું પુજન આજ, કરૂં હું ઉમંગેરે;
આપે અંબાજી આયુષ્ય સુખ, શાંતિ પીયુ અંગેરે.
રૂતુ રૂતુના અધિક વિલાસ, કરો પ્રભુ મારારે;
વસ્ત્રાલંકાર ધરો મારા નાથ, શું શોભિત સારારે.
કરો નાવણ હવે પ્રાણ નાથ, સૌ ગંધીક વાનેરે;
ચર્ણોદક પાન બહુ પ્રીતે, કરૂં પછી ધ્યાનેરે.
પછી ભોજન નવિન પ્રકાર, કર્યા ઉછરંગેરે;
તે આરોગો રાજાજી આપ, બેસી જમે સંગેરે.
પછી ન્યાય નીતિ પ્રજાહિતમાં, પ્રવૃત થાજોરે;
છે આપને પ્રીય અધિક, કચેરીમાં જાજોરે.

—

ચાંપરાજ—(પોતાની રાણીનું મધુ મૃદુ ગાવું સાંભળી અતિ ખુશાલીમાં નીચેનું વૃત ગાય છે.)

શિખરણી વૃત.

અહો પ્યારી તારાં મધુર મૃદુ સુ આનન થકી,
અતિ હર્ષ મારૂં પ્રફુલ્લિત થયું અંતર નકી;

અહો સાચી પ્રેમી, નિરમલમની શુદ્ધ પ્રમદા.
રહો તારી સંગે મુજ હૃદયનો પ્રેમજ સદા.

પ્રવેશ ૨ જો.

ચાંપરાજ—(તેના પ્રધાન સાથે રાજનિતિનો હેવાલ પૂછે છે.)
(રાગ બિહાગની ગજલ.) (ઇંદ્રસભામાં ગવાતી ઢબની)

શુંણ સચીવ શું કર્યું. તેં ગઓ પ્રહર દીન;
શું તપાસ તેં કર્યોછે, વિસ્તરે પ્રવીણ:
કાલ ન્યાય કેરાં કામ, જે ફેસલ કર્યા,
વાદી પ્રતિ વાદી કેરાં, ચિત્ત કહે ઠર્યા.
જો અન્યાય આરે હાથથી, કંઈ થયો,
પ્રાયશ્ચિત કરવું, ક્ષત્રી ધર્મજો ગયો;
સર્વ બાબતોનું વિગતે, વરણન કરો;
ધર્મ ન્યાય નિતિ વિરૂદ્ધ, પગ નહીં ભરો.

પ્રધાનસુમતિ—

અદલ ન્યાય આપનોછે, બુંદી કાંટા ભૂપ;
સર્વ ધર્મમાં પ્રવૃતિ, આપની અનૂપ;
ધર્મ શુદ્ધ નિતિ બોધ, બ્રાહ્મણો કરે,
વણિક પ્રમાણિક પણે, ધંધો આચરે.
થાયછે વિદ્યા લયોમાં, કેળવણી પ્રકાશ;
ધર્મ ન્યાય નિતિ ગ્રંથ, વાંચેછે વિલાસ.
હળ, કળ, બળ, વિપ્રથી કરાય છે;

વેદ ધર્મે પિત્રીસુર, તૃમ થાયછે.
શ્રુતિને સ્મૃતિ ધર્મ, પાલના કરે;
સર્વ પર્ણ નિતિ ન્યાયને, અનુસરે.
અન્ન દાન અંધ પંગુને, અપાયછે;
રોગાંનિ અશકતની ખબર લેવાયછે.

ચાંપરાજ—એટલું છતાં પ્રધાના, મમ પ્રજા દુઃખી;
કેમ મેઘ નહીં બરસતા, ધરા સુકી.
જગતપિતા કેરો કોપ, શું અહીં થયો;
અરર શું વિરૂદ્ધ માર્ગ, મેં અહિં ગ્રહ્યો.

સુમતિ—એહ વાતનો ખુલાસો, આપજો અહા;
આપણાથી નહિં થશે તે, સત્ય જો કહો.
સત્ય વકતને બોલાવો, સત્ય તે કહે;
આવી શંકા આપનીનો, ભેદ તે લહે.

ચાંપરાજ—(સુમતિના કહેવાથી, સત્યવકતને બોલાવે છે. સત્ય વકત આવ્યા બાદ ચાંપરાજ નીચે પ્રમાણે પૂછે છે).

રાગ ઉપરનો.

સત્ય વકત કહોને કેમ, મમ પ્રજા દુઃખી;
કેમ મેઘ નથી વરસતા, ધરા સુકી.

સત્યવકત. ઠુમરી.

(કોઈ બાતમેં ટૂંક રેહી એ ચાલ.)

નથી આચરતો નથી આચરતો, ખરો ધર્મ નથી
તું આચરતો—ટેક.

તેથી રાજા તુજ પ્રજા દુઃખીછે, કળિયુગ આવે પ્ર-
વેશ કરતો—નથી. ટેક.

(લાવણી—અધખિચ મહોબત તોડી. એ રાહ.)

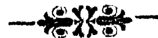
સત્યવકત—હે ચાંપરાજ (૨) તું આંખ ઉઘાડી દેખ,
અનુભવથી તું વિચાર કરીને સત્ય ધર્મ તું પેખ—ટેક.
જગ રચના જો (૨) કીધી ખુબી કિરતાર,
પ્રાણી સુખના પ્રયોગમાં શી કરૂણા કરી દયાળ;
જો ચરિત્ર પ્રભુનું (૨) આ જગતદિશે સાક્ષાત,
સુર્ય ચંદ્ર પ્રાણી પશુ વળી વનસ્પતિની જાત.
એ એક એકમાં (૨) કરતું ખુબ વિચાર,
શકિત તેની જાણશે, ખરી ખુબી તું દિલમાં ધાર;
વળી રૈયતમાં (૨) જે કહું તે કર ફેરફાર,
પ્રસન તવ જગદિશ થશેને, નહિં સંદેહ લગાર.
છે વહેમી પંથ (૨) આ જગત વિશે રાજન,
નાબુદ સર્વે તે કરો, જોડ જગકર્તામાં મન;
સહુ પાળે નીતિ (૨) ને સદાચાર શુભ મન,
ખરો એ નૃપ ધર્મ છે, મમ વચન સુણો રાજન.
સ્ત્રી કેળવણી (૨) થઈ તુજ દેશમાં લોપ,
એ અહિતછે પ્રજા તાણું, કિરતારે કિધો કોપ;
વળી બાળ લગન (૨) ની રીત ચલાવે ચોટ,
નબળી રૈયત નીપજેછે, એ મોટીછે ખોટ.
વળી નાર વિધવા (૨) ઘણુ વધમાં જે થાય.
ન્યાતી બંધનથી કરી, બાળાબાળ એળે જાય,

જે સુખ આપ્યું (૨) જગદિશે હાથો હાથ;
તેને ફેંકી દીઓ તમે તો કાંપેછે દિનાનાથ,
તુજ રૈયતમાં (૨) કન્યા વિક્રય બહુ થાય.
માંસ પુત્રીનું વેચ્યાવત્. વૃદ્ધ ગ્રાહકન ત્યાં જાય,
તે પૈસા લઈ (૨) મા બાપો પ્રીતે ખાય;
એ ઉગ્ર કોપ ક્યારે સમે, પ્રભુ તણો શુણો હે રાય,

(પ્રભુ મેહેર કરો હમ ઉપરે. એ રાહ.)

નીજ શરીર સુખમાં, તું કાઢે છે બહુ કાળ;
રૈયતની લેતો નથી, પુરે પુરી સંભાળ.—નીજ શરીર—ટેક.
આ રાજ મળ્યું તે, નીજ કમાઈ તું ન જાણ,
દેખ રેખ માટે પ્રભુએ, મુક્યોછે નિરવાણ;
તુજ તીજોરી લક્ષ્મી રૈયત, સુખમાં તું નાંખ,
રૈયત રાજી ન હોય તો, નરકે થશે નિપાત.
ઇશ્વરના ઘરથી નથી, રંક કોઈ રાય,
એવા હક જગત વિશે, બળ કળે બંધાય;

ગજલ.

(ઇંદ્રસભાના ઢાળની)

ચાંપરાજ—સત્ય વક્ત સત્ય કહે, દેશ હિતે વિચાર;
અમલ ન આવે કુંથી, વર્તમાન કાળ.
સુમતિ—એમાં કઠણ કામ નથી, શુંણો હે રાજન;
સત્ય વક્ત જેવા પાસે, રાખો સભા જન.

ચાંપરાજ—લેવી તો પ્રતિજ્ઞા મારે, કરૂં એ ફેરફાર;
પ્રીતે સત્ય વક્ત કેરાં, વચન પાળું સાર.
મારી એ પ્રતિજ્ઞા, ન જીવતાં ફરે;
આદરો પ્રયત્ન એવું, સચીવ તું ખરે,
(ચતુરદાસ બારોટ વરસાદની ખુશ ખબર કચેરીમાં આપેછે

કુમરી.

(જમુના ત્રટ બંશી બાજ રહી. એ રાગ)

ચતુરદાસ—વરસાદ ચડ્યો, વરસાદ ચડ્યો;
રાજા ચોગરદમ વરસાદ ચડ્યો.—ટેક.
પુન્ય પ્રતાપ એકા એક ક્યાંથી,
આવીને રાજા અત્રે પડ્યો.
વૃતિજે રાજા થઈ હોય તારી,
રાખજે એહ વિચાર ખરો. વરસાદ.

—※—

ગજલ.

(ઇંદ્રસભાની ઢાળની).

સુમતિ પ્રધાન—અતિ ગંભિર અર્થછે, આ સત્ય વક્ત માંય.
રાજા એહ પુન્ય થકી, મેઘ દ્રષ્ટે થાય;

—※—

ચાંપરાજ—દ્યો ઇનામ દ્યો ઇનામ, દ્યો બક્ષીસ પુર;
સુમતિ—હુકમ મૂજબ વસ્ત્ર આદી, આપુછું હજુર.

—※—

(ચતુરદાસ બારોટને તથા, સત્ય વક્તને ઇનામ આપી
વિદાયે કરે છે.)

પ્રવેશ ૨ જો.

સોનરાણી—(પોતાનો પતિ દિલ્લી જાય છે તેથી ઉદા. સી યુક્ત બોલે છે.)

ગઝલ.

(ઇંદ્રસભાના ઢાળની).

દાસી તું જાણેછે હવે, આવ્યા તે છ માસ;
કાલ રાજા જાશે દીલ્લી, પાદશાહની પાસ.
નોકરી છ માસની, કરવી પડેછે ત્યાંય;
પુનરે દર્શન પતિનાં, થાય ત્યારે થાય.
મારો પતિવૃત ધર્મ, તુંથી નથી અજાણ;
દુઃખ આ અથાગ દાસી, કેમ મટે પ્રમાણ.

આશાગોડી.

શૃંગાર શું હવે સજીએ,
સુણરે દાસા શૃંગાર શું હવે સજીએ.
સુવસ્ત્રાલંકાર પીયુ જો વિદેશે,
વેરી વિકારી સમજીએ. સુણ.
સંગત સાહીત્યો દુર મુકે જઈ,
મિષ્ટાનપાન હવે તજીએ. શુંણ.
કઠણ પતિવૃત ધર્મછે મારો,
એક ચિંતે હરિ ભજીએ. સુંણ.

—◆—

દાસીસુબોધા—પુન્યનો પ્રતાપ બાઈ, મુગલ રાજનો;
જેથી ક્ષત્રીઓને ત્રાસ, એહ તાજનો.

વિર પુરૂષ છે રાજન, અતિ પરાક્રમી;
વખત આ વિચારી રહ્યા, મુગલને નમી.
એક સમશેર જો, બજાવે આપ નાથ;
એક વખત દીલ્હી શેહેર, કરે ક્ષત્રી હાથ.
પણ અકબ્બર છે મહા, વિવેકી ભુપાલ;
ક્ષત્રી સાથ ક્ષત્રી વટ, રાખેછે સંભાળ.
તેથી મિત્ર તુલ્ય ક્ષત્રી, વરતે તેની સાથ;
પ્રીતિ દિલ્હી તખ્તપતિ, દેખાડે અગાધ.

ગઝલ.

સોનરાણી—ખાનપાન વિધી દાસી, વિરહી આ છમાસ;
કરછ તેમ કરજે હવે, ચિત્ત થયું ઉદાસ.
કુમ કુમ આ દઈ દાસી, જા અહીંથી લઈ;
મુગલ નોકરીની વેળા પીયુ મારાની થઈ.

—⁂—

ચાંપરાજ—(પોતાની રાણી પાસે આવી નીચે પ્રમાણે બોલેછે)
સુંણ પ્રીયાછે દિવસ બાર, બાકી આ છ માસ;
દિલ્હી પહોંચવુંછે મારે, થઈશ ના ઉદાસ.
ખાનપાન તજીશ નહીં, હઠ ન કરીએ નાર;
શરીર તુજ તવાયછે, હું આવુંછું જે વાર.
માટે મારા સમજો તજ તું ઘઊંને બાજરી;
ફક્ત જવાર છાસથી, ન શક્તિરે જરી.
પ્રીતિ તારી ટેક નારી, શંકા નહિ લગાર;
મનની જે પવિત્રતા, તેછે મન મોઝાર.
પ્રીયા આમ યોગીવત, દેહ દમતી કેમ;

એહ ભુજ તુંમાં ગણું, રેહેવું કુશળ ક્ષેમ.
તો આ પરાધીન પણું, જાશે કોઈક દિન;
વખત જોઇ વરતે નરજો, નીતિનાં પ્રવીણ.

રાગ કલ્યાણ.

(શ્રી જગતપતિ પ્રભુ આપ સન્મતિ એ ચાલ.)

સોનરાણી—

પ્યારા મારા અહો, એ નહિ મુને કહો;
મારી રીતિ પાળવા, રજા મુંને દીઓ.—ટેક.
નીલમ કંકણ આ પેહેરૂંતો, જાણો હાથ કડી.
સાડી જનિ રેયતમ દરશન વણ, બાળે ફરીફરી. પ્યારામારા.
મુક્તા માળા આ રાખુતો, ઊરમાં ઉપજે તાપ;
ઝાંઝર પગમાં આ ઘાલુંતો, બેડી વત પરિતાપ. પ્યારામારા.
અંજન નેત્ર વિશે આંજુંતો, ચક્ષુ અંધ હું વામ;
કુંમ કુંમ ચાંલ્લો તમ દરશન વણ, દેખું જાણે ડામ. પ્યારામારા.

રાગ.

(શીવ ધનુ કઠન કઠોરરે માઈ એ ચાલ.)

સોનરાણી—

કહોતો રાજા સાથે હું આવું. બખતર પેહેરીને એને
હરાવું.—ટેક.
તમારો વિયોગછે, અતિ દુઃખ દાયક;
ઝેર થતું નિત્ય, વસવું ને ખાવું— કહોતો રાજા.
આરે શરીરથી દિલ્હી પતિનું;
કળ બળ કરી હું શીશ ઉડાવું— કહોતો રાજા.

શરીર પડતો શુંરે થયુંરે,
આમ પરાધિન પ્યારા શું થાતું.— કહેવો રાજા.

ગજલ.

(ઇંદ્રસભાના ઢાળની)

ચાંપરાજ—સોઢારાજ પુત્રનીતું, પુત્રી મારા પ્રાણ;
રૂપ શૌર્ય ગુણમાં તુંતો, ઓછી નથી જાણ.
પણ આ હાડા કેરૂં શૌર્ય, જાણ્યું તે નહીં;
પાડી કદીએ ખસસે, પણ હાડા ખસસે નહીં.
કે'તો બેગમ પાદશાહની, આહીં હાજર કરૂં;
દિલ્લી તખ્ત પતિ મારી, પગ અહીં ધરૂં.
મુજ પરાક્રમ તારી પાસે. કહેવું નહિં યોગ્ય;
સાંભળે એવું તો નકી, હાંસી કરે લોક.
માટે સમય વિચારીને, રહેતું અહિં નાર;
તુજ પતિવૃત સાચવીને, ભક્તિનો વિચાર.
માસ જે છમાસ તે, વિતિ જતાં ન વાર;
પ્રીયન ઉદાસ થઇશ, વેહેલો આવીશ નાર.
અવર વાતએછે પ્રીયા, દિલ્લી તખ્તરાય;
ઘણા સ્નેહે પરંત જાણે, મીત્ર એ કહેવાય.
જેથી અરૂચી હમોને, નવ કદી થતી;
આજ પ્રબલ જાણી એનું, કરીએ ત્યાં ગતી.

મુલતાની કુમરી.

(જાનેસે જાન્સ સુન માનુંગી તેરા)

સોનરાણી—

વખતો વખત તમ પામું હું દરશન,
તો દિન સુખથી કાઢું હો પીયુ—વખતો.
આપ વિના પલ એક ન જાપે;
કોણ આધારથી જીવું હું પીયુ—વખતો.
નિશાની તમારી કટાર રૂમાલની,
જોતો પુજાથી દિન કાઢું હો પીયુ—વખતો.
ખટ માસ પેહેલાં, આવજો સ્વામી;
નહિ આવો તો, તન પાડું હો પીયુ—વખતો.

રાગ સોરઠ ગોડી.

પીયુ મારા વચને પળજોરે, ભરથાર વેલેરા વળજો;—ટેક
મરજો મુગલો બંધનકારી, શત્રુને શાણા છળજોરે. ભરથાર.
શુદ્ધ ભક્તિ પ્રભુ પેખજો મારી,પુન્ય પતિવ્રત ફળજોરે.ભરથાર.

(પ્રથમ અંક સમાપ્ત.)

अंक २ जो.

प्रवेश २ जो.

(પહાડસિંહ તેની સ્ત્રી સાથે મિત્રતા સંબંધી ચરચા કરેછે. બાદ તેની સ્ત્રી તેને નીચે પ્રમાણે કહે છે.)

ગીતી.

વિમળમતિ—

દેતા લેતા પ્રીતે, ગુહ્ય વાતનીજ સહુ પ્રગટ કરતા;
ભોજન લેતા દેતા, મિત્રધર્મ શુભ એમજ આચરતા.

દોષ પરસ પર ઢાંકી, ગુણ રત્નોને દ્રશ્યમાન કરતા;
હિતનો મારગ હેતે, દરશાવીને પ્રેમ હ્રદય ભરતા.

પહાડસિંહ—
પુરૂષારથ ચારેનું, સ્થૂર શરીર આ સાધન કેવાયે;
તુચ્છ ગણીને તેને. મિત્ર દુઃખમાં તે અરપણ થાયે.
નથી દેહ તે સમયે, વિશેષ હિમ્મતની તેના મનને;
મિત્ર દુઃખમાં અરપણ, કરતાં અટકવિ નહિં તે તનને.

માલીની છંદ.

વિમળમતી—અમર અજરતોએ, મિત્ર કિર્તિ થવાની;
નશવર દુઃખ દેહી, સ્વામી નિશ્ચે જવાની.
નકિ નકિ નકિ એતો, નાથ રીતી સુ રાખો;
અનુપમ ખુબી એની, આપ પ્રીતેજ ચાખો.

વસંતતિલકા છંદ.

વિમળમતી—સાચી રતી શીશુ તણી, અમમાં રહેછે;
પિતા થકી જનુનીને, વધુએ ચહેછે.
બોલો કરે અસર, તેહમાહે અમારા;
તેવા નકી નહિં કરે, વચનો તમારા.
નીતિ અનિતિ જનુની, તણીએ ચહેછે;
કીશોરમાં મન તણી, સ્થિતિ ત્યાં રહેછે.
તેમાં હશે જનુનીજો, નિતિ બોધ દાતા;
તેસે થશે ધરણીમાં, અવધી ગણાતા.

પ્રવેશ ૨ જો.

(અકબર પાદશાહની કચેરીમાં, કોની સ્ત્રી પતિવ્રતાછે એ વિશે શરત થાય છે)
ત્યારે કોઈ હિંમત ધરાવી શકતું નથી તે વખતે ચાંપરાજ ઊભા થઈ હિમતથી નીચે પ્રમાણે બોલે છે.)
(રાગ જુઓજુઓ વિપ્રે બીડીહામ ધનુષ્ય છટાએ ધર્યું રે

ચાંપરાજ—સુણો દીલ્લી તખ્ત ધરનાર, ક્ષત્રી કલંક કેમ
મારે ઘેરછે પતિવ્રતા નાર— ક્ષત્રી.
દિસે શુર રહિત સભાજન— ક્ષત્રી.
નથી જોતો હું માઈ કેરો તન—ક્ષત્રી.
હજુ કરણ અને ભીમસેન— ક્ષત્રી.
હજુ અરજુન કૃષ્ણ વેન— ક્ષત્રી.
હજુ પ્રથુરાજ ચુહાણ— ક્ષત્રી.
તેની સજીવન જાણો કમાન—ક્ષત્રી.
હજુ અવધ રઘુપતિ બાણ— ક્ષત્રી.
હજુ સહસ્ત્રાર્જુન નિરવાણ— ક્ષત્રી.
મારે ઘેરછે શુદ્ધ સતિનાર— ક્ષત્રી.
જતાં પ્રાણ લગી હુંશિયાર— ક્ષત્રી.
હજુ ક્ષત્રી લોહી વધુ માંય— ક્ષત્રી.
નસો નસે ઉછળેછે કાય— ક્ષત્રી.
હજુ ક્ષત્રીમાંથી સતી નાર નથી પૃથ્વી માથી ગઈરે
હોડ કરવાછું તૈયાર, ક્ષત્રી કલંક કેમ લઈરે.

अंक ३ जो.

प्रवेश १ लो.

(શેરએક નામનો મુસલમાન ચાંપરાજની સ્ત્રીનું પતિવૃત પણું ભંગ કરીને આવ્યો. તેથી ચાંપરાજને શરત માફીક ગરદન મારવાનો હુકમ થાયછે તે વખતે તે બાલે છે.)

રાગ ભૈરવીની ગજલ.

ચાંપરાજ—

ખુશીહુ મેંતો મરનેકું, ઉમેદ નહિ લગાર;
ઉમેદ નહિ લગાર, સ્ત્રી જાતકું ધિકાર ખુશી—ટેક.
લખ લાનત ઓરતકું, ઉસકા જુઠાહે પ્યાર—ખુશી.
જીસકે બરૂંસે હોડકી, ઉસકુ દેના ફિટકાર—ખુશી.
યે આશ મેરે દિલમેહે, હુકમ હોના સરકાર—ખુશી.

प्रवेश २ जो.

(બાદશાહે જામીન માગ્યો; તે વખતે. નીચે પ્રમાણે અરજદાર અરજ ગુજારે છે.)

ચાંપરાજ— ગજલ.

મુશ્કેલ છે ખાવીંદ, એવા મળવા જામીન;
ખારો જાન અરપે એવો, કોણ મુજ આધિન.—મુ. ટેક
બિશ્વાસ પર રજા લેવા, અરજ કરૂં;
તિરસ્કાર દઈ પાછો, જલદી ફરૂં.— મુશ્કેલ.
મુજ બાપ દાદા તણા, ખાઉંછું કસમ;

લજાવીશ કેમ હાડા, ક્ષત્રીનો હુખમ.— મુશ્કેલ.
નિશાં પહોંચે તો રજા, આપો નામદાર;
નહીં તો ઉડાવા સજા, થાઉંછું તૈયાર.— મુશ્કેલ.
જામીન માટે દીન કેમ, થાઉં ક્ષત્રી જાત;
ઉડાવો આશિશ એની, શી કરે વિશાત.— મુશ્કેલ.

પહાડસિંહ— રાગઉપરનો.

સરકાર રજા દીજીએ, જામીન ગાર છું;
મુદત્ત પર ન આવે તો, હું ગુનેઃગાર છું.—સરકાર. ટેક.
એના બદલા શિર મારૂં, દેવા તૈયાર છું;
આ વાતપર નીમા કરો, હું અરજદાર છું.— સરકાર.
જાણો પહાડસિંહ આ, એ હાડાનો છે જાન;
જવા માટે દિલેશ, કરો હવે ફરમાન.— સરકાર.
(ચાંપરાજની બદલ પહાડસિંહે પોતાનું શિર કબૂલ કર્યું.
તેથી ચાંપરાજ નીચે પ્રમાણે બોલે છે).

રાગ.

(મુઝે છોડ ચલા બનજારા. એ રાહ.)

પ્રીય મિત્રવિના હો ભાઈ, કોણ મોહોબત સાચવે આહી.પ્રીયે.ટેક
જે માથુ દીએ તે મિત્ર, જગ કહે પણ કરવું વિચીત્ર.
તેં કરી દેખાડયું ભાઈ, કોણ મોહોબત સાચવે આંહી–પ્રીયે.
ધન્ય ધન્ય મિત્રછે તુજને, તુજ દેહ અરપી તેં મુજને.
તજી પુત્ર કલત્ર સગાઈ, કોણ મોહોબત સાચવે આંહી–પ્રીયે.
ધન્ય પહાડસિંહ તુજ જનુની, ધન્ય ટેક મિત્ર તુજ મનની.
મૃત્યુંના મુખમાં જાઈ—કોણ મોહોબત. પ્રીય.
તેં જાણી દોસ્તીની રીતી, તેં જગત જણાવી નીતિ;

આ દિલ્લી શેહેરની માંહી— કોણ મેહોબત—પ્રીય.
કદી હોય સહોદર ભ્રાતા નહીં રમે સાહસ જીવ જાતાં
નહિ મળે જોડ તુજ ક્યાંઈ— કોણ—પ્રીય.
બહુ તાલી મિત્ર જગ મળતા, કોઈ વ્યસન લાળથી ભળતા;
નહીં મળે માઈ પૂત ક્યાંઈ— કોણ—પ્રીય.
કરવી તો મિત્રતા આવી, હું કહુંછું જગત જણાવી,
બીજી નામ તણી મીત્રાઈ— કોણ—પ્રીય.
જો ક્ષત્રી પૂત્ર હું સાચો, વળું તુર્ત તહાંથી પાછો;
જો રજપુત તન સગાઈ— કોણ—પ્રીય.

સોનરાણી. પોતાના પતિની જન્મતિથિછે. તેથી દાસી પ્રત્યે કેટલું ભાષણ કર્યાબાદ નીચેનું ગાયન બોલેછે.

દીંડી.

સુંણ દાસી આજે કરતુ સૌ તૈયારી,
પ્રાણ પતિ તણી, જન્મતિથી પ્યારી;
શીવપુજન માટે રાખજે શુદ્ધ વારી. સુંણ.
ગવરી પુજન મારે કરવું પુરણ ભાવે,
પ્રાણપતિને એતો, સદા અહીં મેળાવે;
નોકરી મુદત એની, અંબાજી મટાવે.
નિર્જળો કરૂં ઉપવાસ, આજ દાસી;
ધ્યાંન પતિનાં સાથે, ગાઊં સ્તુતિ ખાસી. સુંણ.
આયુષ્ય દિર્ઘ એને, આપેરે અવિનાશી;
દાન વિધી સકળ રાખજે તું બારે, સુંણ.
વિપ્ર સુપાત્રને લાવ જઈ આ વારે,
દાન કરવાં પ્રીતે પ્રાણ પતિનાં મારે. સુંણ.

अंक ४ थो.

प्रवेश १ लो.

(ચાંપરાજ એની રાણીને ફીટકાર દેવા આવે છે તે વખતે—આડા હાથ દઈ દાસીઓ બોલેછે.)

દાસી— (રાગ કલ્યાણની ગજલ.)

દાદાજી શું કરો સાહસ આ પતિવૃતા એછે નારીરે ટેક.
શુદ્ધ ભક્તિ તમ પ્રત્યે મહારાજ, સાચવી છે ટેક એ
સારીરે—દાદા.
ક્રુર દ્રષ્ટિએ નહિં જુઓ કૃપાનાથ, નીતિ મોરી બાઇને
પ્યારીરે—દાદા.
ખાંડાની ધારે પાળે પતિ વ્રત, રહ્યાં છે છ માસ વૃત ધા-
રીરે—દાદા.

(રાજા ફીટકારદઈ ચાલ્યા જાયછે. ત્યારે રાણી વિલાપકરેછે)

સોનરાણી— (રાગ પીયુને તજાવનાર એ રાહ)

અચાનક આ શો કોપ કીધો કિરતારે,
કલંક વાઝું ક્યાંથી આવ્યું હું પરે—ટેક.
ચુકી નથી કદી મારો, ધર્મ હું જરા,
ભૂલી નથી વૃતિમા, જાણે માતુ ધરા.— અચાનક.
શું આવ્યા સ્વામીનિ, શુંરે ચાલ્યારે ગયા,
આંખમાં વરસે ઝેર, નોતીરે દયા.— અચાનક.
પતિવૃત ભંગ પ્રભુ, ક્યારે મેં કીધું;
સાક્ષી હૃદયના તમો, જાણોછો બધું.—

જનમ ધરીને, આજસુધી મારી ટેક;
પર પુરૂષનું મૂખ જોયું નથી છેક.— અચાનક.
જ્યારથી રાજા ગયા છે, દિલ્લી પતિ પાસ;
ખાન પાન તજ્યાં, કેવી રહું છું ઉદાસ.— અચાનક.
એક નિષ્ટા હાડારાજા, નામ હું જપું;
સાધવી જોગીણી, ઉપવાસીમાં ખપું.— અચાનક.
સુ વસ્ત્ર ઘરેણું, નથી ધારણ કર્યું;
મિષ્ટ અન્ન નામે નથી, મૂખમેં ધર્યું.— અચાનક.
નથી અરીસામાં મૂખ. જોયું કોઈ કાળ;
કોણે છેટું પડાવ્યું, ઉઠાડી અંતર ઝાળ.— અચાનક.
નિર દોષી અબળાને. શો પ્રભુ આ માર;
સ્વપને કર્યો નથી મેં, જારરે વિચાર.— અચાનક.
પુત્રી તમારીની પ્રભુ. લેજોરે સંભાળ;
આપઘાત કરી હવે, આણે એનો કાળ.— અચાનક.

રાગ.

(મુઝે છોડ ચલા બનજારા. એ રાહ)

દાસી—બાઈ ભક્તિ સાચી તમારી, છે જગકર્ત્તાને પ્યારી.—ટેક.
તમે પતિવ્રત પુરૂં પાળો, દમી દેહ નિયમમાં ગાળો;
કેમ પ્રભુતે જશે વિસારી, છે જગકર્ત્તાને પ્યારી.—બાઈ.
આ ધર્માચરણ તમારૂં, જોઈ ચકિત થાય દિલ મારૂં;
હું નજરે રહું નિહાળી, છે જગકર્ત્તાને પ્યારી— બાઈ.
તમે રટીછે પતિ ગુણ ગિતા, તમે પગ ધોઇને પીતાં;
પછી ભોજન કરો વિચારી, છે જગકર્ત્તાને પ્યારી—બાઈ.

આ વાત વધી કંઈ મોટી, પ્રભુ ભલે કરેરે કસોટી;
તેવીછે તમ તૈયારી, છે જગકર્તાને પ્યારી— બાઈ.
જોઈ ટેક તે આવી તમારી, વરતે જગમાં અન્ય નારી;
તમે આપો મોક્ષની બારી, છે જગકર્તાને પ્યારી—બાઈ.
હવે વિલાપ બાઈ છોડો, હવે ઉપાયમાં ચિત્ત જોડો;
ખરી વાત જાયછે મારી, છે જગકર્તાને પ્યારી— બાઈ.
કાંઈ શોધી કાઢો યુક્તિ, જેથી આરોપની થાય મુક્તિ;
અહીં એડે થાય ખુવારી, છે જગકર્તાને પ્યારી— બાઈ.

રાગ દેશની ખમાચ.

સોનરાણી—

મોહે દેકે ફિટકાર, ગયા જીવનહાર મોહે લાગી જવાળ,
તનકું સજની, આયા કલંકશીર, ભયા મૃત્યું ખરે—
મોહે દેકે ફિટકાર—ટેક.
રખું ભક્તિ અપાર, પતિ ચરન આ નાર. તોભી આઈ
આળ, અબતો સજની, મોહે કરેકે જખમ, પીયુપીછે ફીરે—મોહે.
મુજ પતિ ઉગાર, પ્રભુ અબલનાર, નમું બાર બાર તુજરે
ચરને, સુનીદીન પોકાર, પ્રભુ સહાય કરે—મોહે દેકે ફીટકાર
સખી લાવ કટાર, કાટું શીશ આવાર હવે જીના ધિક્કાર,
અબતો સજની, યહદુઃખી સંસાર વાકું પાર કરે—
મોહે દેકે ફિટકાર ગયા જીવનહાર.

રાગ ઉપરનો.

દાસી—

નાંહીં યોગ્ય વિચાર, બાઈ કરો આ વાર, નહિં એમાં

સાર, હાડાનારી જે આવ્યું કલંક શીર દુર કરો, નહીં યોગ્ય બિચાર બાઈ કરો—ટેક.

જાણે દીન દયાળ, તમ ભક્તિ અપારે; આમ મરવું અકાળ, સુનોરે બાઈ. દેશે લોક ગાળ, વ્યભીચારી ઠરો.—નાંહી યોગ્ય વિચાર.

સોનરાણી— આશાગોડી.

સહાય થશો જગકત્ત કર્ત્તા, સંકટ વિષે સહાય થશો જગકર્ત્તા;
હુંરે પતિવૃત કદી નવ ચૂકી, ધર્મ મારો સૃષ્ટી ધર્ત્તા સંકટ.
અનેક સતિના સત્ય તણી રક્ષા, કીધી પ્રભુદુઃખહર્ત્તા. સંકટ.
કોણ આરોપ આ અધરથી લાગ્યું, કોણે ભરમાવ્યા મુજભર્તા. સં
શુદ્ધ કુંચન ભક્તિ સ્પષ્ટ કરીછે, પ્રગટ કરો જગકર્ત્તા. સંકટ.

(દિલ્લી જાય છે ત્યાં રસ્તામાં પરમેશ્વરની સ્તુતિ કરે છે.)

રાગ લાવણી.

(મુઝે છોડ ચલા બનજારા એ રાહ.)

સોનરાણી—

આ કલંક હરિ ઉતારો, મુજ પ્રાણનાથ ઉગારો. ટેક.
તમે રચીછે રચના જગની, મેં રાખીછે તમથી લગની;
મને સત્યઠરાવી હરીમારો, મુજ પ્રાણ નાથ ઉગારો. આ.
હું ક્ષત્રીની પુત્રી કહાવું, આમ બને તો કુળ લજાવું;
મુજ પતિવ્રત આપ વિચારો, મુજ પ્રાણનાથ ઉગારો. આ.
તમે નરનારી નીપજાવ્યાં, મન મળ્યાથી જોડાં બનાવ્યાં;
પડ્યો અંતર અમની દ્વારો, મુજ પ્રાણનાથ ઉગારો. આક.

મેં કર્યુંછે નિશ્ચે મરવું, પણ સાચ થઈ દીલ ઠરવું;
મને ખોટા દીધા ફીટકારો, મુજ પ્રાણનાથ ઉગારો. આક.
હું ચાંપરાજની નારી, થઈ ગુણીકા વખત વિચારી;
કરી કસોટી નૌકાતારો, મુજ પ્રાણનાથ ઉગારો. આકલંક.
જેવી સિતાની રામશું પ્રીતી, જેવી સુલોચનાની નિતિ;
એક બુંદી કોટાપતિ પ્યારો, મુજ પ્રાણનાથ ઉગારો. આક.
તમે ધ્રુપદિની વારે ધાયા, તમે ગજની બચાવી કાયા;
તું સત્ય પ્રગટ કરનારો, મુજ પ્રાણનાથ ઉગારો. આક..
જેવાં હતાં નળને દમયંતી, તેવાં અમે છીએ દંપતિ;
નળે કર્યાતા ઉલટા વિચારો મુજ પ્રાણનાથ ઉગારો. આ.
આ અધરથી વાદળું આવ્યું, મુજ ઉપર તે આ કોણ લાવ્યુ.
હરિ મળ્યો કો કામણગારો, મુજ પ્રાણનાથ ઉગારો. આ.
કોણે ભરમાવ્યા પતિ મારા, કરી વચન બાણની ધારા;
પ્રભુ વાંકશો દીઠો મારો, મુજ પ્રાણનાથ ઉગારો. આકલંક.
આ વખત નહીં સચવાશે, મુજ સ્વામી મરણતો થાશે;
મને શ્યામ મુગે નહીં મારો, મુજ પ્રાણનાથ ઉગારો. આ.

દાસી— રાગ ઉપરનો.

આ અદ્‌ભૂત ટેક તમારી, છે પ્રભુને તે બહુ પ્યારી. ટેક
હવે પ્રયાસમાં ચિત્ત જોડો, હવે વખત રહ્યો છે થોડો;
કરો અશ્વ વિશે અસવારી, છે જગકર્તાની પ્યારી. આઅ.
હવે ઢીલનહિ અહીં કરવી, ઘણી યુક્તિ તહાં આચરવી;
થાઓ તત્પર કરૂં તૈયારી, છે જગકર્તાને પ્યારી. આઅદ્.
સહાય થશે સૃષ્ટિનાકર્તા, તે ઉગારસે તમ ભર્તા;

ધો ચીંતા હવે વિસારી, છે જગકર્તાને પ્યારી. આ અ૦
આ પક્ષી બોલતાં આવે, તે જવાનો વખત જણાવે;
ઉઠો ઇશ્વર નામ ઉચ્ચારી, છે જગકર્તાને પ્યારી. આ અ.

अंक ५ मो.

प्रवेश १ लो.

(પહાડસિંહને ફાંસી આપેછે તે વખતે તેની સ્ત્રીવિગેરે બોલેછે

રાગ.

વિમળમતિ— (સહીયર દુઃખ શું દાખવું એ ચાલ)

પ્રાણનાથ મિત્ર માટે તો, આપો છો તમે પ્રાણ;
એથીરે સુકૃત શું બીજું, આ વિશ્વમાં પ્રમાણ. પ્રાણ.
ધન્ય ધન્ય દીન આજનો, મીત્રના બચશે પ્રાણ;
તેથીરે હર્ષજ છે મુને, મીત્ર તણા સુજાણ. પ્રાણ.
પણ તમ વિયોગ તો ચાલશે, એવાતણ આ બંડીત;
દુઃખ એ અવધી પીયુ મારા, પુરવનાં એ સંચીત.
તમ વિના ગૃહ સુન્ય લાગશે, ઝુરી ઝુરી મરીશ;
પીયુ મારા આ સંસારડો, ખારો લાગે આ દીશ. પ્રાણ.
થાઉં સતિ તમ પાછળે, બળું તમારી સંગાથ;
પણ પાદશાહ રોકશે મુને, નહી લેવાય એ વાત. પ્રાણ.
ત્યારે ઝુરીને મર્યા વીના, બીજો નથી ઇલાજ,
થોડા રોજમાં આવી મળું, જાણશે સૌ સમાજ. પ્રાણ.

પહાડસીંહ— રાગઉપરનો.

શીયા શોક કોડો તમે, આથી દુઃખ મુને થાય;

વિલાપ તમારો સાંભળી, હૃદય ફાટી તો જાય. પ્રીયા.
ઘેર જાઓ હવે હરખથી, બાળને લઈ સાથ;
વિલંબ થાય હવે મુંને, શાહ કોપશે તાત. પ્રીયા.
નોકર ચાકરને સંભાળજો, હવે છેલા પ્રણામ;
માનસીંહ સંગે જા ભાઈ, કહેજે સૌને સલામ. પ્રીયા.
મીત્ર મારો નક્કી આવશે, જાણશે જો આ વાત;
ધીરજ આપજો એહને, નહીંતર કરશે એ ઘાત. પ્રીયા.
મીત્ર કદી હમણાં આવશે, અમર નહી થશે નામ;
એ ચીંતા મારા મનમાં, નળશે નહી ખરચે દામ. પ્રીયા.
માટે વિલંબ હવે નહી કરો, હર્ષ મુંને અપાર;
જનમો જનમ હું માગુછું, આમ કરજો કીરતાર. પ્રીયા.
ત્યાં પહાડસીંહ ગળામાં ફાસીનું દોરડું નાખે છે એટલામાં આકસ્માત ચાંપરાજ આવી પહોંચે છે તે બોલે છે)

ચાંપરાજ— રાગ ઉપરનો.

ધન્ય ધન્ય મીત્ર તુજને, ધન્ય તારી ટેક.
મીત્રાઈની રીત જાણે તું, કૃત્ય કર્યું તે છેક. ધન્ય.
ધીક ધીક છે મુજને, વિલંબ થયો જરા;
તેથી આમ વેઠવું પડયું, મારગ ઘોરે ધરા. ધન્ય.
મૃત્યુ કદી તારૂં થાત તો, બાજત મારીરે જાત;
શું મુખ લઈ તારા પુત્રને, હું દેખાડત ભ્રાત. ધન્ય.
એક તરફ સ્ત્રી દુઃખ છે, બીજી તરફે તુજ ઘાત;
એ જીવવાથી મરવું ભલું, કરત હું આપઘાત. ધન્ય.
વચન મારૂં જો જાત તો, જગમાં એમ કહેવાત;

હાડાએ મીત્રને મારીઓ, ધીક ધીક મુજ જાત. ધન્ય.
દુર્લભ તુજ સમ મિત્ર તો, મળવા આ જગમાંહ્ય;
મિત્ર માટે નિજ શીર દીએ, એવા કોક વિરલાય. ધન્ય.
રામ રામ છેલા છે હવે, છેલા હવે પ્રણામ,
સ્ત્રી બાળની સંભાળ તે, પ્રીતે પોંચ્યે નીજ ધામ. ધન્ય.

પહાડસીંહ— રાગ ઉપરનો.

દૈવ આવો કોપ તેં કર્યો, મોકલ્યો મુજ મિત્ર;
જોવાય નહી ઘાત મીત્રની, જે છે પરમ પવિત્ર. દૈવ.
મિત્ર વિના મરવું ભલું, જે મારો જીવ જાન;
તે જતાં જગમાં શું રહ્યું, મારે મન સૌ વેરાન. દૈવ.

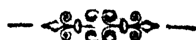
પ્રવેશ ૨ જો.

(અકબર બાદશાહની કચેરીમાં સોનરાણી નાયકાનું રૂપ
ધારણ કરી આવે છે અને તે વખતે ગાય છે)

સોનરાણી— રાગ મેવાડો.

કોઇને શીરપર વગર વિચારેરે ખોટું ન દીજેરે, આળ. ટેક.
સુરજ છાયો બાદલે તે દો ઘડી છુપી જાય;
બાદલ જાતાં બીખરી જાતાં, જાહેર જગમાં જણાયરે ખો.
કુંચન શુદ્ધ છે શોભીતું, તેને બાદલું કહેશે કોઈ;
તાપ તેને દઈ કરે કસોટી, હેમ પ્રગટ તવ હોયરે. ખોટું.
ફુલ ફુલેલું બાગમેં, તેની સજન લેશે સુવાસ;
દુર્જન હોય જો પ્રાણુમાં, તેને આપશે તેજ કુવાસરે. ખોટું.
નર નારીના જોડલાં, તેનાં દીલની દોરી એક;

વેહેમ વિચારી લાવશો, તેમાં તુર્ત તજો નહી ટેકરે. ખોટું.
અજબ ગાંઠ છે સ્નેહની, તે દંપતીના દીલ માંય;
એક વારતો ત્રુટશે, તેવી બીજી નહી બંધાયરે, ખોટું.
કોઇ ન પડશો સજનો, કદી દુર્જન કેરે પાસ;
સુખનો સાજતે તોડશે, દીલને કરશે ઉદાશરે. ખોટું.
વિચારી નર વાવરો, આ યુગનની તરવાર;
સાચ ખોટ જાણ્યા વિના, તે શુભ મારશે માररे. ખોટું.

રાગલાવણી.

સોનરાણી.—(ખુશ રેહો સન મજા મેરા બીધાતા મેરી. એ ચાલ)

મુજ ઉપર ગુજરી પીતા પાદશાહ જાણી,
હું હવે ગુણકા નથી હાડાની રાણી. ટેક.
એણે નથી દીઠું મુજ મુખ, વાત છે સીધી;
હઠ ખરી આટલી વાર, વાતમાં લીધી. મુજ.
આવ્યા છે જ્યારથી, હાડો આપની પાસ;
હું જપ તપ કરતી નાર, રહી ઉદાસ. મુજ.
હું હતી-મેહેલમાં, પતિ ધ્યાનમાં નારી;
એકદમ રાજાજી, આવી ઉઘાડી બારી. મુજ.
નવ પુછ્યું ગાછ્યું, કાંઇ વચનની વૃષ્ટી;
મુને કરવા લાગ્યા નાથ, ઝેરની દ્રષ્ટી. મુજ.
હું જાણું નહીં કાંઇ વાત, તે કેમ બનેલી;
હું થઇ ગઇ વ્યાકુલ, નાર સ્તબ્ધને ઘેલી. મુજ.
અરે શું મારો અપરાધ, જણાવો પ્યારા.

વણ ઉત્તર દઈ ધીકારે, થયા અસ્વારા. મુજ.
મુને કહ્યું તાહરે માટ, મુજ શીર જાએ;
ધીક ધીક અબલાની જાત, પણજ ખોવાયે. મુજ.
મેં પગ નથી દીધો, બહાર બુંદી કોટાથી;
હું થઈ નાયકા નારે, આરોપ ખોટાથી. મુજ.
કરી કસોટી મુજ ભગવાંન, તમારી દ્રષ્ટે;
મુજ લજા રાખી નાથ, પહોંચાડી કષ્ટે. મુજ.
મુજ પીયુએ કીધી શરત, આપીશું ભારી;
હતો હ્રદય વિશે વિશ્વાસ, સતિછે નારી. મુજ.
પણ સાહસ શુરે થયું, આસ્થા મુકી;
કેમ આવ્યા અણ વિશ્વાસ, નથી હું ચુકી. મુજ.
જ્યારે ભુલે નીજ ભરથાર, નારીએ કહેવું;
કરી કળાને કાઢવો, બહાર સુખ દુઃખ સહેવું. મુજ.
જો રાખી શરમ હું નાવત, આપ ભુવનમાં;
મુજ પતિ તણી રહી જાત, મનની મનમાં. મુજ.

(રાગ બીહાગની ગજલ.)

(રાગ મુજે કોન ઘરસે લાયા યહાં એ ચાલ.)

ચાંપરાજ—

એણે કૃત્ય કર્યું કદી આવું;
તો હું શીક્ષાનો હાથ ઉઠાવું. એણે. ટેક.
આપ ખુદાવિંદ કરો મેહેરબાની,
માફી દીઓ એને, અરજ જણાવું. એણે.
વળી એ શરણે, આવ્યો છે મારે;
ક્ષત્રી બીરદ આપ થકી પળાવું. એણે.

હોડ હાર્યા એ, શીક્ષાતો પામે;
હું ચાહું તો એનું, શીશ ઉડાવું. એણે.
ગુણ પર ગુણ તો, સૌએ કરે છે;
અવગુણ પર ગુણી જગમાં કહાવું. એણે.

પ્રવેશ ૩ જો.

ચાંપરાજ— (પશ્ચાતાપ કરે છે.)

માલીની છંદ.

હર હર શીવ મેં શું, ક્રોધ કીધો નઠારો;
દુરજન છલ માની, ફેરવ્યો મગજ મારો. ૧
ધીકધીક પલમાંહિ, પ્રીત સાચી વીસારી;
ઘર જઈ ફીટકારી, શુદ્ધ રામા બીચારી. ૨
ખરી હતી પ્રીયામારી, નોતી એરે નઠારી;
વિરૂદ્ધ વચન ત્રાડી, દુભવી પ્રાણ પ્યારી. ૩
ધન ધન ધન કાંતા, હેત તારૂંજ ગાઢું;
હરહર નિર્દોષી, ઉપરે ખડ્ગ કાઢ્યું. ૪

ગજલ.

મેંને ક્યા જુલ્મ તેરેપર, મેરીપ્યારી; મેરીપ્યારી.
સાહસ કર નાર દોષકું, મે ધિકારી. (૨)
બચાઈ તેને યહ મેરી જાન, મેરી પ્યારી. (૨)
શુદ્ધ ક્ષત્રી પુત્રી રખીવટતેં, સતિનારી. (૨)
સચ્ચી સ્નેહ ગાંઠ તેરી હે, મેરી પ્યારી. (૨)
ધન્ય ધન્ય ધન્ય હે પ્રીતી તેરી, સચ્ચોયારી. (૨)
ગુનેગાર તેરા હુવા હું મેં, મેરી પ્યારી. (૨)
માફી બક્ષતો રેક્ષ, દિલકા, જખ્મ કારી. (૨)

ગજલ દેશની.

સોનરાણી—

શુણો પીયુ મારા એ પારખું, પ્રભુ લઈને પ્રેમ પકો કરે.ટેક.
નથી વાંક તમારો પ્યારાપતિ, તમને ખાતરી જો હું માંહતા
કીધી હોડ હામ ધરી તમે, ભરીસભામાંહે વિનાડરે. શુણો.
દુઃખ સ્ત્રીનિતો બચાવે પતિ. પીયુ દુખે કામ આવે સતી;
જો પ્રીતિ ખરી નરનારીની, નવ ગુપ્ત રેશે કદી અરે.શુણો.
આ બનાવ અત્રે એવો બન્યો, વેમ મારો પકો થયો ઘણો;
તેથી સાહસ તમોએ કર્યું, નથી દોષ નાથ એમાં ખરે.શુણો
હું શિક્ષા દઊં સતી નારીઓ, શોધો સંકટે આવી બારીઓ;
સાચ તમારૂં તે જણાવજો, નહીંતો ખેદ થાશે અહોખરેશુણો
આ જગમાં દુરજનજે વસે, તે બીજાનું બુરૂં કરી હસે;
તેવા નરથી ચેતતાં ચાલજો, તો જીવીત સારું થશેઅરે.શુણો

રાગ.

(ખેલ પૂરણ થયા બાદ, સર્વ પાત્રો ગાય છે.)

કલ્યાણની ગજલ.

પ્રીયા પ્રીતે નરો, સાહસ નવ કદી કરો,
સોનરાણીનું ચરિત્ર, ચિત્તમાં ધરો. ટેક.
ચાંપરાજ બુંદી કોટાનો, રાજા જે વિખ્યાત;
ચરિત્ર તેની સોનરાણીનું, સંભળાવ્યું હે ભ્રાત. પ્રીયા.
દોષ કલંકો નરનારીના, શુણી પરસ્પર બાત;
વગર તપાસે ત્વરા કરી નવ, કરશો સાહસ ઘાત—પ્રીયા.
પવિત્ર દિલની પત્ની હોયે, કોઈ દીન નહીં ફસાય;

મલીન દિલની હોય માનની, ક્ષણમાં પલટી જાય. પ્રીયા.
સ્વભાવ મળતા નરનારીના, અવધી એછે સુખ;
વળી હોય વિદ્યા રસભોગી, કદીન ઉપજે દુઃખ. પ્રીયા.
યોગ્ય ઉમરે પરણે બને, રૂપ ગુણ ભરપુર;
પુત્ર રત્ન પાકે તેમાંથી, જગહિત કારક શુર. પ્રીયા.
સ્વામિ થાઓ નીતિ જ્ઞાતા, પ્રીયા પ્રેમ મગન;
પતિ ભક્તિમાં લીનનારીઓ, ક્ષણ નવ જુદાં મન પ્રીયા.
આર્ય સુબોધ સદાએ માગે, ઇશ્વર પાસ વચન;
ભરત ભૂમિમાં જોડો જગપતિ. દંપતિ નીરમલમન પ્રીયા.
પ્યારીપર વહેમો લાવી નર, કરોન સાહસ કામ;
એ ઉપદેશ જણાવા માટે, ધરી હમોએ હામ. પ્રીયા.
નર નારીનાં જોડાં મળતાં, ગુણ વિદ્યાનો સાથ;
સ્વર્ગ સુખ જાણો જગદીશે, આપ્યુ હાથો હાથ. પ્રીયા.
જે સદ્ગૃહસ્થો કીધો પુરણ, ખાંતે ભજવી ખેલ;
ભુલ ચુકની માફી દેશો, નીતિ માટ રચેલ. પ્રીયા.
તસ્દી લઇને તમો પધાર્યા, એ ઉપકાર અમાપ;
પધારશો પ્રીતેથી ગ્રહસ્થો, અન્ય ખેલમાં આપ. પ્રીયા.

